

En finlandssvensk utopi

Under många generationer spelade dövskolan i Borgå en avgörande roll för finlandssvenska dövas uppväxt och identitet. Stängningen av skolan 1993 var nära att ta kål på en hel språkgemenskap.

Dövskolan i Borgå var den första i sitt slag i Finland. Den grundades den första oktober 1846 av en viss **Carl Oscar Malm** som därmed lade grunden för en hel kulturgemenskap. Finlands döva hade dragits fram från den mörka medeltiden i bildningens ljus.

Skolan, liksom Malm själv, var svenskspråkig. Trots att det senare grundades en finsk dövskola i Åbo, fortsatte Borgåskolans verksamhet på svenska. Den samlade elever långväga ifrån, till exempel Österbotten.

På grund av fyra miljoner mark

Brita Edlunds söner var döva finlandssvenskar, alltså inledde de sin skolgång i Borgå. Det stod snabbt klart att skolan tampades med elementära problem: undervisningens nivå var låg och skolans rykte tvivelaktigt. Edlund ville grunda en föräldraförening – men skolan var av annan åsikt.

– De sade att de hade verkat på egen hand sedan 1846, och att det inte behövdes någon föräldraförening. Jag ansåg att det var viktigt att föräldrarna kunde förbättra förhållandena i samarbete med skolan, säger Edlund.

Föräldraföreningen inledde sin verksamhet 1979. För att få tolkar till skolan startade man en treårig tolkutbildning av engångskaraktär. Skolhuset var i skriade behov av reparationer. Politisk arbrytning uppstod om rektorsposten. De sista åren var en nedförsbacke för skolan.

– Nivån på undervisningen var låg, för lärarna behärskade inte teckenspråk, berättar Edlund.
– De ansåg till exempel att man inte kunde lära ut multiplikation eller division, eftersom det var för svårt för eleverna. Men det handlade inte om de döva, utan om att lärarnas språkfärdighet inte räckte till för att lära dem ens enkla saker.

Lärarna använde stödtecken, och ansåg att det var viktigare att barnen lärde sig tala än att läsa och skriva. Till slut fick familjerna nog och ville rädda de sista åren av barnens skolgång. En del familjer flyttade till Stockholm, där barnen kunde gå i den teckenspråkiga Manillaskolan. Andra elever integrerades i skolor för hörande elever i Finland och resten flyttade till finskspråkiga dövskolor.

År 1993 ansåg skolstyrelsen att skolan i Borgå måste läggas ner i brist på elever. Finland var i ekonomisk kris och en stängning skulle spara in fyra miljoner mark åt staten per år. Det finlandssvenska teckenspråket rönste ingen större uppskattning på statlig nivå.

Då hade familjen Edlund redan flyttat till Stockholm, där de bor fortfarande.

Summan av flera sorgliga faktorer

Finlands Dövas Förbund gjorde upp planer för att rädda skolan. Först planerade man att ersätta den med ett svenskspråkigt resurscentrum bestående av daghem, skola, tolkutbildning och aktiviteter också för äldre döva. Staten förkastade initiativet. Då föreslog dövförbundet att utbildningen av svenskspråkiga barn koncentreras till dövskolan i Helsingfors, där man skulle ha bildat en egen svensk grupp för dem. Allaktivitets- och servicecentret var tänkt att stanna kvar i Borgå. Inte heller det här förslaget accepterades av staten.

– Förbundet diskuterade med undervisningsministern, riksdagsledamöter och skolstyrelsen. De förstod oron men sist och slutligen var problemet att det inte fanns tillräckligt med elever, berättar den dåvarande verksamhetsledaren **Liisa Kauppinen**.

När skolstyrelsen lade ner Borgåskolan fanns det bara två elever kvar. Även om elevbristen var den officiella orsaken, var nedläggningen samtidigt summan av många sorgliga faktorer. Som resultat av dem hade eleverna lämnat skolan för att få bättre undervisning på annat håll.

Gemenskapen utrotningshotad

Den unga generation som är född efter nedläggningen ser Borgåskolan som en utopi som de aldrig fick ingå i. För dem är skolan platsen, där man fick växa upp i det finlandssvenska språkets och den finlandssvenska kulturens vagg. Platsen, som utgjorde grunden för gemenskapens identitet.

Efter Borgå blev en hel gemenskap utan hemvist. Till och med föreningens verksamhetslokaler hade funnits på skolan. Finlandssvenskarnas uppskattning för det egna språket falnade eftersom resten av teckenspråkgemenskapen använde finskt teckenspråk. Vänner som hade flyttat till Sverige tillägnade sig det svenska teckenspråket och det finlandssvenska uppfattades som gammalmodigt.

Barn som var döva placerades i finska skolor, där de lärde sig det finska teckenspråket. På finlandssvenskt teckenspråk var det svårt att få information, tillgänglighet eller tolktjänster. I brist på stöd i den egna gemenskapen förekom det rentav att familjer bytte hemspråk till finskt teckenspråk.

Efter att skolan stängts fördes språk- och kulturarvet inte längre vidare från generation till generation. De äldre döva i gemenskapen förlorade känslan för sin finlandssvenska identitet

och stolheten över den. Borgåskolans betydelse som plats var mycket större än någon hade kunnat föreställa sig. Den finlandssvenska dövgemenskapen riskerade att försvinna helt och hållet.

Ny generation blev räddningen

Det fanns en finlandssvensk arbetsgrupp som verkade under Finlands Dövas Förbund, så språkmässigt existerade och erkändes gemenskapen fortfarande, trots att den saknade en fysisk hemvist. Gemenskapen levde på sparlåga.

Den finlandssvenska gemenskapen upplevde att den inte fick sin röst hörd inom den finskspråkiga organisationen. När gemenskapen lydde under Finlands Dövas Förbund hade den svårt, om inte omöjligt, att få projektfinansiering eftersom förbundet redan hade sina egna anslag. Efter att ha vändats med dilemmat tillräckligt länge grundades den egenspråkiga föreningen Finlandssvenska teckenspråkiga rf.

Föreningen har verkat i tjugo år, och leds i dag av en ny generation. De tecknar på finlandssvenskt teckenspråk sinsemellan, driver sina rättigheter på samhällelig nivå och är stolta över sin identitet.

Via Finlandssvenska teckenspråkiga har de fått en stark grund för sin identitet. I föreningens aktiviteter träffas folk i alla åldrar som för språket och kulturen vidare till nästa generation. Borgåskolan har upphöjts till en mytisk utopi i människors berättelser, men den definierar inte längre i vilken mån någon är finlandssvensk eller inte. Gemenskapen har fått ett nytt hem.

Text Anne Sjöroos, Kuurojen lehti / Dövas tidskrift 1/2023